

Гульбе О. А. доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-5300-8570>

ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УСПІШНОСТІ ПІДЛІТКА З ЕФЕКТИВНІСТЮ ФУНКЦІОНУВАННЯ У НЬОГО МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ

Успішність навчальної діяльності підлітка статистично значущо залежить від типу констеляції мотивацій досягнення та афіліації як особливих мотиваційних утворень, від будови сфери здібностей та від здатності підлітка формувати самооцінку цих психічних утворень. Мотиваційна сфера, сфера здібностей та специфіка їхніх взаємовідносин є найважливішими складовими механізму психічного регулювання навчальної діяльності підлітка. Правильно зрозуміти механізми формування професійних планів та регулювання навчальної діяльності підлітка, визначити раціональні шляхи підвищення її успішності можливо лише через пізнання та виявлення закономірностей структурно-функціональних зв'язків та взаємозв'язків утворень мотиваційної сфери та утворень сфери здібностей.

Ключові слова: успішність; навчальна діяльність; підліток; мотиваційні утворення; здібності.

Вступ. Велика варіативність вимірюваних у дослідженні психологічних параметрів, тобто їхня діагностична «чутливість» до достатньо широкого набору умов і чинників (зовнішніх та внутрішніх) робить достатньо важким і суто умовним опис середньоарифметичних значень досліджуваних суб'єктивних ознак структур здібностей та мотиваційних структур. Тому тенденції середніх значень можуть бути представлені на основі стандартного статистичного аналізу результатів (залежно від віку, статевої приналежності та приналежності до типології, в основі якої – полярна виразність констеляції мотивацій досягнення та афіліації).

Мета дослідження – презентація та обговорення результатів емпіричного дослідження взаємозв'язку успішності підлітка з ефективністю функціонування у нього механізмів формування професійних планів.

Теоретичне підґрунтя. Проблема формування професійних планів особистості розглядається у контексті розвитку її мотиваційної сфери (С.Занюк, В.О. Климчук, С.Москвичев, Л.Сердюк та ін.) [2; 6; 7; 8 та ін.], інтелектуальної сфери (Л.Засєкіна, М.Смільсон) [3; 9], здібностей (Г.Костюк, О.Мамічева та ін.) [4; 5 та ін.], проектування життєвого шляху (О.Гриньова та ін.) [1 та ін.].

Методи дослідження - тестування, факторний аналіз, математико-статистичні.

Результати і обговорення. Основний емпіричний факт загального порядку полягає у тому, що середні значення параметрів: афіліації та досягнення (за логікою самої типологізації), інтелектуальної схильності, здатності оцінки себе у теперішньому (крім дівчаток), моралістичність (7 клас), успішність у підлітків, що належать до вищого рівню (за типологією, в основі якої вираженість констеляції мотивацій досягнення та афіліації) є суттєво вищою, ніж у підлітків нижчого рівня і нижче за показниками: здатність оцінки власної перспективи (7 клас), вольовий самоконтроль (це свідчить про те, що підлітки нижчого типу змушені долати більше перешкод у соціальній адаптації).

Головне, що простежується залежність виразності компонентів сфер здібностей та мотивації на успішність діяльності від типології констеляції мотивації досягнення та афіліації. Достовірні величини ($p=0,05$) коефіцієнтів кореляції (за Спірменом) зведено у таблицях, де простежено значні кореляційні зв'язки між основними параметрами дослідження підлітків, що належать як до вищого, так і нижчого типу констеляції мотивації досягнення та афіліації. Зокрема, звертає на себе увагу, що

Питання психології

успішність негативно корелює з афіліацією (КД7-1, КДМ7-1), з діловою спрямованістю (КД7-3), спроможністю оцінки себе у теперішньому (КДМ7-3), спроможністю оцінки власної перспективи (КМ9-1), здатністю із вольовим самоконтролем (КД9-1, КМ9-1). А також взаємообумовленість параметрів: здатність оцінки себе у сьогоденні та здатність оцінки себе у майбутньому (КД9-1, КМ9-1, КМ9-3). На успішність діяльності впливає як інтелектуальна здатність, мотиваційна спрямованість, а й здатність оцінки себе у теперішньому й у майбутньому, і навіть регулятивна здібність. Докладніше це відображено у факторних моделях статистичних розподілів результатів. Зміст факторів, що виокремились у залежності від приналежності підлітків до типології, в основі якої вираженість констеляції мотивацій досягнення та афіліації, можна представити таким чином. Фактор ФКД71-1 (21,6%) створений симптоматикою, в основі якої успішність (0,633) обумовлена високою вираженістю прагнення підлітка до особистої першості (особиста спрямованість 0,739), наявністю адекватної самооцінки (здатність оцінки себе у майбутньому 0,336), (здатність оцінити себе у теперішньому 0,291) за відсутності інтересу до спільної діяльності (спрямованість на взаємодію - 0,754) та навичок регулятивної спроможності (моралістичність -0,541, вольовий самоконтроль -0,251). Підлітків цього віку характеризує невиразність навичок регулятивної спроможності, спільної діяльності, але за допомогою адекватності самооцінки вони встигають, на відміну підлітків, яких характеризує чинник ФКД71-2.

Фактор ФКД71-2 (17,2%) характеризує підлітків з високою афіліаційною тенденцією (0,548), з низькою мотивацією досягнення (-0,333), що мають високі інтелектуальні здібності (0,345), що прагнуть до пізнання (ділова спрямованість 0,459), але не лише за рахунок їхньої гіпервербальної активності, а також у зв'язку із відсутністю у них перспективи майбутнього (здатність оцінки власної перспективи -0,763) та навичок спільної діяльності (спрямованість на взаємодію -

0,334), їхня безвідповідальність (моралістичність -0,330).

Фактор ФКД71-3 (13,8%) створений симптоматикою, що містить виразність здатності оцінки себе у теперішньому (0,524), регулятивної здібності (вольовий самоконтроль 0,579, моралістичність 0,489), - ділової спрямованості (0,485), що деяким чином компенсує інтелектуальні здібності (-0,487) та мотивацію досягнення (-0,270).

У наступному факторі ФКД71-4 (11,4%) висока вираженість інтелектуальної здібності обумовлена вираженістю здатності оцінки себе у теперішньому (0,493) та майбутньому (0,543), навичок спільної діяльності (спрямованість на взаємодію 0,272), хоча підлітки не схильні до досягнення 0,371) та задоволенню власних домагань (особиста спрямованість - 0,439).

У хлопчиків сьомого класу, що належать до вищого типу виразності констеляції мотивацій досягнення та афіліації, на першому місці за пояснювальною силою - фактор ФКМ71-1 (31,0%, двополосний), у якому основу становить симптоматика розвиненої мотивації афіліації (0,752) та мотивації досягнення (0,686), орієнтація на благополучне майбутнє (здатність оцінки себе у майбутньому 0,617 та особиста спрямованість 0,599), виразність регулятивної здібності (моралістичність 0,601], вольовий самоконтроль 0,556). Але дія законів Ієркаса-Додсона (рівень констеляції у цих підлітків вищий за оптимум мотивації), відсутність навичок спільної діяльності (спрямованість на взаємодію - 0,686) позначається на успішності (-0,620).

Фактор ФКМ71-2 (22,8%) характеризує підлітків, у яких неадекватність самооцінки (здатність оцінки себе у теперішньому - 0,566 і майбутньому -0,571, особиста спрямованість - 0,323) обумовлена високою вираженістю констеляції (афіліація 0,388, досягнення 0,372, вольовий самоконтроль 0,697, моралістичність 0,357) та спрямованості на взаємодію (-0,644). Наступні два фактори пояснюють успішність у діяльності не лише за рахунок високої виразності констеляції мотивацій досягнення та афіліації, але й за рахунок

виразності: у першому випадку (фактор ФКМ71-3, успішність 0,450) - прагнення до пізнання (ділова спрямованість 0,529), до успіху (мотивація досягнення 0,363, особиста спрямованість 0,609) та страху до заперечення (афіліація -0,415) при низькій вираженості інтелектуальної здібності (-0,572); а у другому (фактор ФКМ61-4, успішність 0,595) - за рахунок вираженості інтелектуальної здібності (0,525) та сумлінності (моралістичність 0,549).

У дівчаток дев'ятого класу, що належать до вищого типу виразності констеляції мотивацій досягнення та афіліації, на першому місці за пояснювальною силою - фактор ФКД91-1 (22,1%, двополюсний), в якому основу становить симптоматика виразності спрямованості на взаємодію (0,751), на «завдання» (0,540), досягнення (0,516), афіліацію (0,383) як компенсацію слабкої інтелектуальної здібності (0,422), в особистому добробуті (-0,917).

Фактор ФКДУ1-2 (17,3%) характеризує підлітків з адекватною самооцінкою (здатність оцінки себе у теперішньому 0,825 і майбутньому 0,791, особиста спрямованість 0,268), які прагнуть пізнання, оволодіння новими навичками (ділова спрямованість 0,490, 3,03 схильних до зневаги своїми обов'язками (моралістичність -0,373), очевидно, це зумовлено гіпервербальністю.

Наступних два фактори пояснюють успішність у діяльності не лише за рахунок високої виразності констеляції мотивацій досягнення та афіліації (дивись для порівняння фактори ФКМ71-3 та ФКМ71-4), а й за рахунок виразності: у першому випадку (фактор ФКД91-3, успішність 0,764) за рахунок вираженості регулятивної здібності вольовий самоконтроль 0,776 і моралістичність 0,392), інтелектуальної здібності (0,394) та афіліації (0,341); а в другому (фактор ФКД81-4, успішність 0,278) - за рахунок вираженості інтелектуальної здібності (0,587), прагнення до успіху (мотивація досягнення 0,291) та наявності навичок спільної діяльності (спрямованість на взаємодію 0,365).

Підлітки (ФКДУ91-4) схильні до зневаги своїми обов'язками (моралістичність

-0,615), якщо вони не викликають інтересу (ділова спрямованість -0,376). У хлопчиків дев'ятого класу, що належать до найвищого типу виразності констеляції мотивацій досягнення та афіліації, на першому місці по пояснювальній силі - фактор ФКМ91-1 (30,3%, двополюсний), в якому основу становить симптоматика розвиненої самооцінки (здатності оцінки себе у теперішньому 0,812 та майбутньому 0,692), ділової спрямованості (0,727), прагнення до успіху (мотивація досягнення 0, , вольового самоконтролю (0,461), інтелектуальної здібності (0,432), яка і зумовлює високу успішність (0,518) при виконанні діяльності самостійно (особиста спрямованість -0,616, спрямованість на взаємодію -0,521).

Фактор ФКМ91-2 (17,7%) характеризує підлітків з адекватною самооцінкою (здатність оцінки себе у теперішньому 0,347 і майбутньому 0,315), які прагнуть взаємодії (0,475), але внаслідок їхньої нерозвиненої регулятивної здібності (моралістичність -0,593), є аутичними (афіліація -0,782, особиста спрямованість -0,320).

Наступний фактор ФКМ91-3 так само, як і фактор ФКМ91-1, пояснює успішність підлітків, але за рахунок вираженості лише інтелектуальної здатності (0,324).

Результати факторного аналізу статистичних розподілів основних показників у підлітків нижчого рівня за типологією, в основі якої вираженість констеляції мотивацій досягнення та афіліації, дозволили інтерпретувати фактори у такий спосіб. Фактор ФКД73-1 (36,8%) характеризує підлітків (дівчаток сьомого класу нижчого типу), у яких на одному полюсі сконцентровані шкали: ділова спрямованість (0,691), вольовий самоконтроль (0,654), моралістичність (0,460), а на іншому спрямованість (-0,765), здатність оцінки себе у теперішньому (-0,373), мотивації досягнення (-0,326), афіліації (-0,296). Цих підлітків характеризує низька виразність успішності (-0,402). Таким чином, нижчому типу констеляції мотивації досягнення та афіліації відповідає низька успішність.

Фактор ФКД73-2 (24,2%) характеризує як би «замкнених» (відокремлених) підлітків (нижчий тип констеляції мотивацій

досягнення та афіліації, спрямованість на взаємодію - 0,751) із невисоким рівнем розвиненості інтелектуальної здібності (-0,554), що прагнуть (особиста спрямованість 0,350) у майбутньому (здатність оцінки власної перспективи 0,370) за рахунок розвитку регулятивної здібності (вольовий самоконтроль 0,341, моралістичність 0,388).

Підлітків зі слабкою вираженістю інтелектуальної здібності (-0,457), безвідповідальних (моралістичність -0,449) можна ресоціалізувати, спираючись на їхні можливості адекватно оцінювати себе у теперішньому (0,389) і прагнення до оволодіння новими навичками (ділова спрямованість 0,401) – фактор ФКД733 (14,3%).

Наступний фактор (ФКД73-4) орієнтує у роботі з підлітком на необхідність підвищення його соціометричного статусу (особиста спрямованість -0,260) шляхом закріплення його спонукань до зміни (здатність оцінки власної перспективи 0,263) мотиваційних тенденцій досягнення (0,359) та афіліації (0,329) спільної діяльності (спрямованість на взаємодію 0,329).

Успішності діяльності (0,355) сприяє розвиток у підлітків спроможності оцінки себе у теперішньому (0,279), при зниженні у них афіліаційних тенденцій (-0,89), - фактор ФКД73-5.

У хлопчиків сьомого класу, що належать до нижчого типу виразності констеляції мотивацій досягнення та афіліації, на першому місці за пояснювальною силою - фактор ФКМ73-1 (29,9%, двополосний), в якому основу становить симптоматика неадекватності самооцінки (здатність оцінити себе у теперішньому - 0,903, особиста спрямованість -0,600), пов'язаної зі страхом бути відкинутим (афіліація 0,771, але підліток належить до нижчого типу вираженості констеляції мотивацій досягнення та афіліації), у поєднанні зі сумлінністю (моралістичність 0,581) та орієнтацій на майбутнє (здатність до оцінки власної перспективи 0,457), яка сприяє успішності (0,672).

Фактор ФКМ73-2 (22,2%) створений симптоматикою, в основі якої вираженість регулятивної здібності (вольовий

самоконтроль 0,777, моралістичність 0,469), інтелектуальної здібності (0,383), навичок спільної діяльності (спрямованість на взаємодію 0,359) навчатися (ділова спрямованість -0,663, прагнення до досягнення -0,464 та афіліації -0,511).

У факторі ФКМ73-3 (18,3%) представлені підлітки нижчого типу констеляції мотивації досягнення (0,497) та афіліації (0,313), у яких мотиваційно-сміслова феноменологія пов'язана і з низькою вираженістю ділової спрямованості (-0,663), спрямованості на взаємодію 0,558). Корекція мотиваційної сфери підлітка, що має інтелектуальні здібності (0,612), дозволить йому успішніше соціалізуватися у житті (особиста спрямованість 0,653).

Наступних два фактори пояснюють успішність у діяльності при низькій вираженості констеляції мотивацій досягнення та афіліації, у першому випадку (фактор ФКМ73-4, успішність 0,370) – за рахунок зміни мотиваційної тенденції до досягнення (-0,581), до успіху, незважаючи на нерозвиненість навичок навчальної (спрямованість на «завдання» -0,450) та спільної (спрямованість на взаємодію -0,558) діяльності. Можна побачити, цілеспрямована діяльність вчителя щодо формування та розвитку у підлітка мотивації досягнення (орієнтація на успіх) є достатньо потужним важелем підвищення його успішності, навіть за слабких інтелектуальних здібностей (-0,271). У другому випадку (фактор ФКМ63-5, успішність 0,523) - за рахунок опори педагога на інтелектуальні здібності підлітка (0,516), на його майбутнє (здатність оцінки себе у майбутньому 0,282) та на необхідність корекції ставлення підлітка до своїх обов'язків (моралістичність – 0,291).

У дівчаток дев'ятого класу, що належать до нижчого типу вираженості констеляції мотивацій досягнення та афіліації, на першому місці за пояснювальною силою – фактор ФКД931-1 (40,1%, двополосний), в якому основу становить симптоматика розвинутої регулятивної здібності (вольовий самоконтроль 0,78 0,608), спрямованості на взаємодію (0,592), ділової спрямованості (0,486), у поєднанні зі слабкою вираженістю

інтелектуальної здібності (-0,317), невпевненістю у майбутньому (особиста спрямованість -0,706, здатність оцінки власної перспективи -0,439, слабка вираженість, обумовлена низьким соціометричним статусом та уникненням «невдач») та за наявності зсуву мотиваційної тенденції до досягнення (0,446). Педагог, переорієнтований на досягнення підлітком успіху, допоможе своєму вихованцю соціально адаптуватися.

Фактор ФКД93-2 (20,3%) характеризує підлітків (дівчатка нижчого типу констеляції), у яких мотиваційно-мисленна феноменологія пов'язана із низькою вираженістю моралістичності (-0,448), інтелектуальної здібності (-0,591), здатності оцінки себе у майбутньому успішністю (-0,397) і натомість тенденції зсуву у позитивному напрямі мотивацій досягнення (0,296) та афіліації (0,407). Дівчатка нижчого типу констеляції пов'язують власну успішність (0,272) із необхідністю підтримувати хороші, гармонійні відносини з оточуючими (спрямованість на взаємодію 0,503, аффіліація -0,652), а не із професійним самовизначенням (ділова спрямованість - 0,463, здатність оцінки своєї перспективи) ФКД93-3 (17,3%).

Далі інтерпретуємо факторні моделі підлітків, хлопчиків нижчого типу констеляції мотивацій досягнення та афіліації. На першому місці за пояснювальною силою у них – фактор ФКМ93 – 1 (29,2%, двополосний), в якому основу становить мотиваційно-мислова феноменологія, виражена тим, що на одному полярному полюсі сконцентровані показники особистої спрямованості (0,550) та спрямованості на взаємодію (0,496), а на іншому – ділова спрямованість (0,825) та моралістичність (- 0,268).

Фактор ФКМ93-2 (24,8%) характеризує підлітків із неадекватною самооцінкою (здатність оцінити себе у теперішньому - 0,534 та майбутньому -0,533), не схильних до спільної діяльності (спрямованість на взаємодію -0,686), які досягають успіху (успішність 0,476) завдяки прагненню до власного благополуччя (особистість 0,471, мотивація досягнення – 0,341 при низьких середніх значеннях, $X=2,45$).

Наступний фактор (ФКМ93-3, 18,6%), що характеризує підлітків нижчого типу констеляції мотивацій досягнення та афіліації, зі слабкою – регулятивною здатністю (моралістичність – -0,617, вольовий самоконтроль -0,537) та здатністю оцінки себе в майбутньому (-0,2). Корекційна робота з такими підлітками може базуватися на їхньому прагненні до оволодіння новими навичками (ділова спрямованість 0,391). Підлітка з адекватною самооцінкою (здатність оцінки себе у теперішньому 0,456 і майбутньому 0,316), що прагне задоволення своїх домагань (особиста спрямованість 0,516), схильного до зміни афіліаційної тенденції (афіліація – 0,502), а не тенденції 0,276), характеризує фактор ФКМ93-4 (14,3%).

І, нарешті, сумлінних (моралістичність 0,292) підлітків нижчого типу з інтелектуальними здібностями (0,428) характеризує схильність до досягнення (0,346). Очевидно, страх бути знехтуваним перешкоджає їм у досягненні успіху - чинник ФКМ93-3. В отриманих факторних структурах простежується вплив багатьох досліджених перемінних, їхнього набору (психологічного простору). Емпіричний матеріал містить різні варіації існуючої індивідуально-варіативної вираженості типологій (як за інтелектуальними здібностями, так і за мотиваційними констеляціями). Виявляється також низка загальнопсихологічних, загальноособистісних тенденцій, знання та врахування яких необхідні для організації ефективного психолого-педагогічного забезпечення успішності навчальної діяльності школяра.

Таким чином, факторний аналіз дозволив зробити висновок про наявність різноманіття індивідуально-варіативних профілів підлітків і їх змістовно описати. А аналіз досліджуваних мотиваційно-смыслових структур підлітків, каузальним чином віднесених до типологій (в основі яких виразність інтелектуальної здібності, в одному випадку, та виразність констеляції мотивацій досягнення та афіліації, в іншому), дозволив отримати психологічно більш розгорнуту інформацію про зв'язки мотиваційних компонент та здібностей, а

Питання психології

також вплив цих зв'язків на успішність. При цьому звертає на себе увагу той факт, що значущість успішності навчальної діяльності з віком значно підвищується за рахунок своєрідності змін симптоматики як компонентів мотиваційних утворень, так і компонентів утворень здібностей. Ці та інші психологічні відмінності цілком детально описані самим змістом факторних моделей, у психолого-педагогічній інтерпретації яких важливі як узагальнення, а й максимальне врахування їхньої неминучої мінливості. Емпіричний матеріал містить різні варіації існуючої індивідуально-варіативної вираженості типологій (як за інтелектуальними здібностями, так і за мотиваційними констеляціями).

Висновки. Мотиваційна сфера, сфера здібностей та специфіка їхніх взаємовідносин є найважливішими складовими механізму психічного регулювання навчальної діяльності підлітка. Правильно зрозуміти механізми формування професійних планів та регулювання навчальної діяльності підлітка, визначити раціональні шляхи підвищення її успішності можливо лише через пізнання та виявлення закономірностей структурно-функціональних зв'язків та взаємозв'язків утворень мотиваційної сфери та утворень сфери здібностей. Ці психічні утворення мають складну багатокомпонентну структуру - у сфері мотивації: компоненти та взаємозв'язки таких мотиваційних утворень, як загальна спрямованість (особиста спрямованість, ділова спрямованість, спрямованість на взаємодію), спрямованість на досягнення та афіліацію; у сфері здібностей: компоненти та взаємозв'язку таких утворень сфери здібностей як інтелектуальні здібності, здатності оцінки себе зараз, оцінку власної перспективи, регулятивні здібності. Структура взаємозв'язку мотивацій та здібностей має різну вираженість у підлітків і у своїй сукупності утворюють профіль, що характеризує різні фрагменти суб'єктивної

картини актуального та майбутнього життєвого та освітнього просторів. Констеляції мотивацій досягнення та афіліації мають характерну типологію і пов'язані з успішністю і самооцінкою підлітка, що дозволяє розглядати їх як індикатор способу психічної регуляції підлітка.

Успішність навчальної діяльності підлітка статистично значущо залежить від типу констеляцій мотивацій досягнення та афіліації як особливих мотиваційних утворень, від будови сфери здібностей та від здатності підлітка формувати адекватну чи неадекватну самооцінку зазначених психічних утворень. У цьому, адекватність чи неадекватність самооцінки (здатність оцінки себе у теперішньому) виявляється більш значним чинником успішності навчальної діяльності підлітка, ніж об'єктивна оцінка його інтелектуальних здібностей. Розроблені Мехрабяном тест-опитувальники виміру мотивації досягнення та мотивації афіліації у поєднанні з іншими методами та методиками психологічних вимірювань показали свою високу діагностичну чутливість, що дозволило отримати кількісний опис зв'язків здібностей, мотиваційних та особистісних компонентів [10]. Діагностична спроможність тест-опитувальників проявилася насамперед, у наявності відповідних розподілів емпіричних величин, у варіюванні форми статистичних розподілів, у наявності, нарешті, зв'язних змін вимірюваних психологічних параметрів залежно від зовнішніх внутрішніх умов і чинників, що варіюються. Знання типологічного профілю своїх вихованців (індивідуального чи групового) дозволить педагогам у практичній роботі знаходити психологічно обґрунтовані засоби та методи стимулювання спонукань до навчання, підвищувати ефективність навчальної діяльності підлітків з урахуванням їхніх особистісних резервів.

Список використаних джерел

1. Грінцова О.М. Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку: дис. д-ра психол. наук 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. К., 2018. 405 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 304 с.

Питання психології

3. Засекіна Л.В. Структурно-функціональна організація інтелекту особистості: дис... д-ра психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Національний ун-т «Острозька академія». Острог, 2006. 365 с.
4. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. К.: Знання, 1963. 80 с.
5. Мамічева О.В. Психологічні основи розвитку предметно-педагогічних здібностей викладачів ВНЗ гуманітарного профілю: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. О., 2010. 435 с.
6. Климчук В.О. Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі: дис. д-ра психол. наук. К.: НАПН України. 2015. 362 с.
7. Попова І.М. Мотивація, діяльність, стимулювання праці [Рецензія на Москвичев С.Г. Мотивация, деятельность и управление. *Філософська думка*. 2004. №2. С. 155-160.
8. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід. К.: Університет «Україна», 2012. 323 с.
9. Смільсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту в ранній юності: дис. д-ра психол. наук. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, К., 2002. 461 с.
10. Albert Mehrabian, Sheldon Ksionzky. A theory of affiliation. D.C. Heath, Toronto, 1974. 212 p.

References

1. Grin'ova O.M. (2018) *Psychologija proektuvannja zhyttjevogo shljahu osobystistju junac'kogo viku* [Psychology of designing a life path by a person of youth age]: dys. d-ra psyhol. nauk 19.00.07 - pedagogichna ta vikova psychologija. Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M.P. Dragomanova. K. 405 s. (in Ukrainian)
2. Zanjuk S.S. (2002) *Psychologija motyvacii'* [Psychology of motivation]: navch. posibnyk. K.: Lybid'. 304 s. (in Ukrainian)
3. Zasekina L.V. (2006) *Strukturno-funkcional'na organizacija intelektu osobystosti* [Structural and functional organization of individual intelligence]: dys... d-ra psyhol. nauk: 19.00.01 – zagal'na psychologija, istorija psychologii' / Nacional'nyj un-t «Ostroz'ka akademija». Ostrog. 365 s. (in Ukrainian)
4. Kostjuk G.S. (1963) *Zdibnosti ta i'h rozvytok u ditej* [Abilities and their development in children]. K.: Znanja. 80 s. (in Ukrainian)
5. Mamicheva O.V. (2010) *Psychologichni osnovy rozvytku predmetno-pedagogichnyh zdibnostej vykladachiv VNZ humanitarnogo profilju* [Psychological foundations of the development of subject-pedagogical abilities of teachers of humanities universities]: dys. ... d-ra psyhol. nauk: 19.00.01 – zagal'na psychologija, istorija psychologii'. O. 435 s. (in Ukrainian)
6. Klymchuk V.O. (2015) *Motyvacijnyj dyskurs osobystosti v interakcijnomu prostori* [Motivational discourse of the individual in the interactive space]: dys. d-ra psyhol. nauk. K.: NAPN Ukrai'ny. 362 s. (in Ukrainian)
7. Popova I.M. (2004) *Motyvacija, dijal'nist', stymuljuvannja praci* [Recenzija na: Moskvychev S.G. Motyvacyja, dejatel'nost' y upravlenye [Motivation, activity, stimulation of labor [Review of:] Moskvychev S.G. Motivation, activity and management]. *Filosofs'ka dumka*. №2. S. 155-160. (in Ukrainian)
8. Serdjuk L.Z. (2012) *Psychologija motyvacii' uchinnja majbutnih fahivciv: systemno-synergetychnyj pidhid* [Psychology of learning motivation of future specialists: a system-synergistic approach]. K.: Universytet «Ukrai'na», 2012. 323 s. (in Ukrainian)
9. Smul'son M.L. (2002) *Psychologija rozvytku intelektu v rannij junosti* [Psychology of intelligence development in early youth]: dys. d-ra psyhol. nauk. 19.00.07 – pedagogichna ta vikova psychologija. Instytut psychologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrai'ny, K. 461 s. (in Ukrainian)
10. Albert Mehrabian, Sheldon Ksionzky. A theory of affiliation. D.C. Heath, Toronto, 1974. 212 p.

Summary

Gulbs O. *Doctor of Science in Psychology, Professor, Professor of the Department of Psychology, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna,*

ON THE RELATIONSHIP OF THE ADOLESCENT'S SUCCESS WITH THE EFFICIENCY OF THE FUNCTIONING OF FORMATION MECHANISMS IN HIM PROFESSIONAL PLANS

Introduction. *The great variability of the psychological parameters measured in the study, that is, their diagnostic "sensitivity" to a fairly wide set of conditions and factors (external and internal), makes the description of the arithmetic mean values of the investigated subjective signs of ability structures and motivational structures rather difficult and purely conditional. Therefore, trends in average values can be*

presented on the basis of a standard statistical analysis of the results (depending on age, gender and belonging to a typology based on the polar expressiveness of the constellation of motivations for achievement and affiliation).

Purpose – presentation and discussion of the results of an empirical study of the relationship between a teenager's success and the effectiveness of his mechanisms for forming professional plans.

Methods - testing, factor analysis, mathematical and statistical.

Originality. Factor analysis made it possible to draw a conclusion about the presence of a variety of individual and variable profiles of teenagers and to describe them meaningfully. And the analysis of the studied motivational and semantic structures of adolescents, causally assigned to typologies (based on the expressiveness of intellectual ability, in one case, and the expressiveness of the constellation of motivations for achievement and affiliation, in the other), made it possible to obtain psychologically more detailed information about the connections of motivational components and abilities, as well as the influence of these connections on success. At the same time, attention is drawn to the fact that the significance of the success of educational activities increases significantly with age due to the peculiarity of changes in the symptoms of both the components of motivational formations and the components of the formation of abilities. These and other psychological differences are fully described in detail by the very content of the factor models, in the psychological-pedagogical interpretation of which it is important not only to generalize, but also to take into account their inevitable variability as much as possible. The empirical material contains various variations of the existing individual-variable expressiveness of typologies (both by intellectual abilities and by motivational constellations).

Conclusion. The success of a teenager's educational activity depends statistically significantly on the type of constellations of motivations for achievement and affiliation as special motivational formations, on the structure of the sphere of abilities and on the teenager's ability to form a self-evaluation of these mental formations. The motivational sphere, the sphere of abilities and the specificity of their relationships are the most important components of the mechanism of mental regulation of the adolescent's educational activity. It is possible to correctly understand the mechanisms of formation of professional plans and regulation of educational activities of a teenager, to determine rational ways of increasing his success only through knowledge and identification of patterns of structural-functional connections and interrelationships of formations of the motivational sphere and formations of the sphere of abilities.

Keywords: successful; educational activity; teenager; motivational formations; abilities.

Received/Поступила: 19.11.22.